

DE LA COSTA

QUAN tocaren las sis, la Mariagna se despertá esberada y, com sortint d' un somni pesarós, mirá á tots costats ab lo front arrugat, lo que donava á sa cara un carácter espantadís com si temés quelcóm invisible pressentint una desgracia.

Era guapa, ben plantada, plena de carns, ab uns ulls de color de *miossotis* que feyan contrast ab sa cara morena, colrada pel sol, encuadrada per uns cabells rossos, quins se barrejavan ab la tinta general de son *cutis* fí y test.

Lo primer que feu després d' aixecada, va ser mirar la mar desde la finestreta de sa cambra mitj tapada per unas clavellineras y maraduix, y la vejé tranquila que reflectía un cel blau sense tacas, besant la platja amorosament.

Aixó l' alegrá trayentli un pes que afeixugava son cor y, passantse la má pel front, semblava volgués allunyar uns fantasmas negres que furgavan en son magí. Una rialla envejadora entre-obrí sa boca descobrint un sens fí de felicitats, un cel de delicias, un mar de carinyo anyorat. La esperansa la feya viure. L' anyorament s' acabava.

Ell, lo Joanet, aquell vespre arribaría y tornarían á viure

uns quants dias, com avans de marxar á la pesca, sempre l'un aprop l' altre apedassant las xarxas, visquent l' un per l' altre, estimantse y comunicantse las més tendras intimitats de sa passió.

Los dos eran fills de Lloret. En la p'atja 's van conèixer, allà s' estimaren y s' ho digueren. En la platja continuaren sos amors creixent cada dia més, y vora la platja, en la mateixa iglesia de Lloret, se casaren lo dia de Sant Pere, tinguent de marxar ell ab la cala dels sardinals vuyt dias més tart y separarse d'ella pera guanyarse 'l pa.—Tant poch que puguis, sents?—li digué ella repenjanse en son coll.—Los que convinguin.—Ben poch.—¡A Deu!—Torna.—¡Si Deu ho vol!—Y no 'l pogué deixar abrassada ab ell fins á la porta y continuá menjántsel ab los ulls, fins que l'horitzó l' amagá á n'ell, barca y companys.

—

La barca ja es deslligada. Ja entra mar endins rompent las onas, balancejantse en suau moviment. Los mariners descorren velas, aquestas s' inflan y empenyan al sardinaler, que's va fent petit com una gavina que creuha l' espay. Y en tant que corra, 'l Joanet de lluny observa la platja lloretenca que's va perdent. Primer, tot ho distingeix clar, y com més se allunya, li va semblant més bonica la terra que deixa enrera. Mes enllá, una boyra, una calitja espessa li amaga la hermosura de son país. Ja tart, tot se li barreja en la massa blava de la mar y després... després rés; no veu res més que aygua, tot es aygua que'l volta, sens un punt hont descansar los ulls. Pero encara ab ansia, á través d'aquell pla inmens que devant seu s' aixeca hi vol veure son niu, la caseta de sos amors, á la prenda estimada que en l'exaltament de son amor la veu recolzada á la porta... y... te rahó. Encara hi es. Ha contemplat tots los moviments de la nau á mida que s' allunyava; fins quan l' ha perduda de vista, allà lluny, encara no se'n sabia anar de la porta, pensant:—Qui sab! potser tornarà á sortir!—Mes, no sortí, no, que lliscava mar endins en busca de sardina, un bossí de pa pera fer la vida més plascenta, la existencia més dolça.

Y aquell dia precisament, quan se despertá esberada, al

vespre havia d'arribar; Per aixó passá una nit d'insomni en la que, en espantosa confusió, passavan per devant seu, ofegantla, mars y més mars d' onas encrespadas y furientas, quinas rebotían, fentla giravoltar, á la barca del Joanet, á quin, per més esforços que fes la Mariagna, may podia assolir, que també ella s' ofegava devant tanta aygua y brassejava pera sortirne, cansantse y desesperantse, provant de cridar, y fentseli un nús al coll que l' en privava, fins que 's desperté, y, mirant la mar, se posá alegre vestintse depressa ab l'idea de arreglar lo pis, perque ell ne quedés agradat y, abressantla, la petonejés, repetintli la eterna cansó dels enamorats:—¡Mariagna! ¡T' estimo! ¿M' estimas?—Sí.

Mes ¡ay! cap al tart, lo sol que tot lo dia havia lluhit esplendent enmirallantse en l' aygua, comensá á apagarse, no resplendint casi, esmortuhit per uns núvols grisos que deponent pujavan fins que 'l taparen del tot, iluminant la costa una claror horizontal, tétrica que venía d' allá de la mar. A poch queda tot tapat. L' huracá bramant furiós empenyía las onas que engrandían fent bullir l' aygua que udolava sinistrament, tenyida de foch á voltas per los llamps que sicsejavan per l' espay seguits d' uns trons espantosos que 's barrejavan ab la maror sortida de l' immensitat del mar.

Lloret enter sortí á la platja pera veure 'ls sardinalers que devían arribar y prestárlosi auxili. Y encara cap se 'n veyá que desafiés al monstre, sobre quin en aquells moments hi estavan sospesos tots los cors dels lloretenchs y més encara 'l de la pobra Mariagna, de la jove esposa, la que, esverada, ab ulls penetradors volía veure lo que no veyá: la barca de son marit.

Y 's feya fosch, repercutint cada vegada més feréstega la tempestat que tronava desenfrenada, vessant un diluvi d' aygua y pedra que feya desencoratjar á la pobra María que estava contemplant la mar ab rabia, no poguentli arreballar lo que ella més estimava y que tal volta, en sa furia, ja l' havia abressat ab follia, sepultantlo en lo més fons de son cor.

Per fí, després de mil angunias, sortiren uns puns negres que las onas cabussavan sens pietat. Una exclamació sorí

dels pits d'aquella gent que omplenava la platja, un jay! d'esperansa que feu posar en moviment á tots los mariners allí presents, vejentse una animació desacostumada. En un instant foren desamarradas las barcas de la platja omplintse de valents ansiosos de salvar als que venían llensantse al perill sense contemplacions, quedant lo port ple de barcas y barquetes, quals tripulants cridavan fent voleyar mocadors senyalant ajuda per animar als que 's trobavan al mitj del trágul de la mar.

La Mariagna quan distingí la faixa blanca pintada de nou que portava la barca de son marit, com boja se revolcá per la sorra y 's posá á pregar ab las mans creuhadas, los ulls al cel y á la mar, los cabells esbullats que 'l temporal feya voleyar; tota molla, ab una cara d'affligiment que feya llástima, ab un singlot fort que no la deixava respirar.

En tant los sardinalers se removían perdentse y tornant sortir, cruixint per las sotragadas que las onas los hi donavan escumejantas; pujavan y baixavan, girantse d'un cantó al altre en mitj d'aquells brahols espantosos que 's confonían ab los trons anegats en montanyas d'escuma, lluytant ab valor contra la tempesta que, com més la resistían, ab més feresa 'ls sepultava embolcallantlos dins las onas que 'ls cargolavan, fentlos botre pera enfonzarlos més encara. Y la pobra Mariagna, cada vegada més ansiosa, ab fervor pregava, semblant la imatge de la Esperansa, no apartant may la mirada de la mar y dirigintla á voltas al turó de Santa Cristina demanant á la Santa que no la desamparés, que salvés á son marit.—Es meu, ben meu, no me 'l perduu, Verge y mártir Santa Cristina! que 's salvi y us penjaré un bergantí de tres pals al peu de vostre altar!—Pero 'ls barcos bonbollejavan com cos inert, agitantse á mida que s'acostavan encoratjats per la cridoria dels de la platja y 'ls de las barcas salvadoras, que ja avansavan pera tirárlos hi cordas ab que amarrarse y remolcarse 'ls uns als altres, mentres la pobra jove, desesperada, s'aixecá corrent com si volgués entrar dins l'aygua recordantse en aquell instant dels somnis de la nit, lo que la posá nerviosa, espantantse porque vejé 'l perill més aprop, ab una angunia que ab prou feynas la deixava parlar.—¡Deu meu, tant que costan, salvéulas!—Y las barcas ja comensavan á tirarse lliants, ja 's parlavan los mariners, ja casi 's tocavan, abordant

ab coratje algunas vegadas y reculant desseguida empesas per una ona furienta que 'ls abrigava; pero ja s'agarravan los uns ab los altres y ab esforços suprems las distancias s'anavan escursant.

Per fí 'l sardinaler pintat de blanch, portant forta embranzida anava á entrar, pero un cargolament d'onas rissadas de blanch, que petavan com carriueig d'ossos, lo topá de plé, emportántsel trinxant los cordatjes y tot quant lo lligava, fentlo desapareixer com si ab l'avalanxa l'hagués enfonsat per sempre més. Un jav! desgarrador se formá en lo pit de la María sortintli de son coll ab só inarticulat, com un brahol de fera y ab los brassos estesos anava á llensarse en la inmensitat si no la haguessen detinguda, puig forsejava per despéndres, com lleona presonera, cridant ab veu enrogallada.—No, no vull, es meu, me 'l pren, no vull!—Mes no li prengué, que torná á sortir lo sardinaler, siguent altra volta lligat y remolcat y entrá á la platja essent rebut ell y 'ls demés ab un fort picament de mans, que feya conmourre aquella expansió de alegría en tots y en cada un dels que moments avans pensavan que 'l ser volgut estava destinat pera pagar lo tribut de carn humana que cada any se cobra la mar...

Deu días després, 24 de Juliol, festa major de Lloret, sortia de dit poble la professó per mar anomenada de l'*amorra*, *amorra*, camí de Santa Cristina, iglesia situada en un turó, entremitj de Lloret y Blanes. Dita professó es tradicional. De molts anys ensá 's celebra y si s'escau en una matlnada de bonansa, á plé sol, resulta un espectacle digne de ser vist.

Surten pausadament una currúa de llauts en quins hi van los obreras de Santa Cristina, particulars, confrarias, l'ajuntament de Lloret y 'ls capellans portant las reliquias de la mártir de Tíro en rica custodia. Aquests llauts son tripulats per dos rengles de mariners que son los encarregats de dur las banderas que cada barca porta en sa popa fentlas voleyar lo vent en ondulacions caprítxosas no deixantlas en repós. Quan la professó es á un quart d'hora del turonet hont s'aixeca la capella, los llauts se posan de rengle y, á una senyal que fa la música de la platja, arrencan ab fúria, bogant los mariners

com esperitats cridant ab tots sos pulmons *¡amorro! ¡amorra!* fent esforços titànichs pera mirar quín serà 'l primer barco que arribará á terra, puig es rebut ab los acorts de la música y picaments de mans dels curiosos de Blanes, Lloret y Malgrat que s'están á la platja, y reb un premi consistent en un xay ó una badella, ó una cantitat en metalich que 's repeteixen los tripulants de la embarcació.

En aixó consisteix l' *amorra*, *amorra* que dona nom á la professó.

Aquell any, dintre una barca hi anava la Mariagna portant un barco de vela en miniatura per oferir á la Santa Verge salvada per los ángels de negarse en lo llach de Bolsena, á quina demaná sa intercessió en la vesprada de la tempesta. Un dels tripulants era en Joanet. Aquella barca guanyá 'l premi, empesa per lo jove mariner, que semblava ab son bogar y coratje, que volgués dominar al monstre que per poch se l'engoleix. Darrera d'ella arribaren la dels capellans, la de las obreras, la del Ajuntament ab bandera issada, las de las confrarias y particulars.

Quan tots foren á terra y 'ls llauts atracats, la platja de Santa Cristina estava animada ab un encant indescriptible, un encís original. La professó s'organisé y comensaren la pujada, donant plaher veure als mariners ab samarreta blanca, pantalon blau, la brusa torsada al cos y descalsos, portant las banderas y 'ls cordons. Darrera d'ells venían las obreras, los particulars, los capellans ab las reliquias, y per fi l' Ajuntament seguit dels musichs y tots los curiosos que omplenvan aquella platja sembrada d'assutzenas.

Arribats á dalt se menjá quelcom y desseguida comensá l' ofici. Entretant, en lo plá que s'estén darrera la capella, desde hont se veu lo mirall inmens de la mar, lo castell de Lloret, la punta que amaga á Sant Feliu de Guixols, las montanyas de Blanes y 'ls contorns, sota 's *pi gros*, los marxants de borregos, roscas, ayguardent, gasseosas avellanas y melons, pararen sas taulas que desseguida estigueren voltadas de compradors que prenían un bossí per esperar l' esmorzar.

Acabat l' ofici y 'ls goigs, los musichs sortiren y, posantse devant de la porta de la iglesia, tocaren una marxa mentres passavan las pabordesas, los capellans y l' Ajuntament per anársen á menjar.

Llavors fou quan la animació pujá de punt omplintse tot de gent que 's repartían en collas y menjavan asseguts en lo plá y costa de la montanya, fent alguns unas fogueradas quinas fumeras s' escampavan sota la verdor, armonisant la nota dura dels pins y la vermellor del terreno, rublert de brosta y brancas secas. Quan tothom hagué acabat, la professó s' organísá altra volta y baixaren per embarcarse. Bellpunt las embarcacions foren baradas, la música tocá la marxa real y 'ls llauts, lliscant per sobre las onas pujavan y baixavan gronxantse pausadament y deixant enrera una estela d' escuma blanca que lluhía tocada de plé pel sol, aquell sol de Juliol potent y abrusador que donava vida, relleu y colorit á la professó que marxava destacantse sobre un mar blau, rissat de puntas blancas, com estrelles de plata demunt lo mantell d' una Mare de Deu.

De Santa Cristina tothom sortí, no quedant més que 'ls venedors quins plegavan ja y prompte abandonarían aquell lloch. Mes en la iglesia de la Santa hi quedá quelcom més qual recort trigaría á esborrarse. En la nau emblanquinada, hi quedá penjat un bergantí que encara 's removía, com empés per las oracions fervorosas, plenas d' agraphiment que volatejavan pel temple barrejadas ab lo fum d' encens, ditas per la Mariagna, la esposa que tornava á Lloret ab la barca guanyadora, al costat de son marit salvat del naufragi.

J. BERGA Y BOADA

BALL-PLA

I

Vora d'un prat, hont mormura
la *Rivereta frescal*,
s' hi alsa una hermosa *masia*,
la més alegre del Pla.
Si la *masia* es hermosa,
més la pubilla s' ho val:
sembla un pitjer de maduixas,
sembla un roser de tot l' any.
Quan á algun *lloch* hi ha *balladas*,
ella no hi pot pas faltá':
¡que be punteja, punteja!
¡que be punteja 'l Ball-pla.

II

Com que avuy *ballan á vila*,
tot ella s' ha enpolaynat:
rivera avall sota 'l salzers,

cap á la festa se 'n va...
Al posá' 'l peu á la plassa
sembla que 'l sol s' ha llevat...
¡quíns raigs de llum sos adressos!
¡quíns raigs de foch sos esguarts!...
Desde 'l cabell á las plantas
no hi ha més ulls que mirá'...
¡que be punteja, punteja!
¡que be punteja 'l Ball-pla!

III

Mentres la *cobla* refila
un gran gentiu va arribant;
ben espayosa es la *plassa*,
de gom á gom s' ha omplenat.
Bell galindoy ja s' avansa,
escardalench, ben plantat,
brot de marduix á la orella,
la barretina flamant...
Des que l' ha vist la minyona
sos ulls no 'n sab aparta'...
«¡que be punteja, punteja!»
«¡que be punteja, 'l Ball plá!»

IV

Ab quatre salts y gambadas
lo brau minyó s' obra pas...
quan es en mitj la *rolona*
passa á tothom més d' un pam...
Dolsa rialla en los llabis,
ab sa estimada se 'n va
com papalló que volteja
la encesa rosa de Maig...
Y ella se 'l mira, se 'l mira,
son cosset prim fent blincá'...
«¡que be punteja, punteja!»
¡que be punteja 'l Ball-pla!

V

Movent lo cap, la gentada
mormora de baix en baix:
—¡Quin bordegás més bon mosso!
—¡Quina parella que fan!—
Y una velleta, qu' ho escoïta,
plena de goig, diu plorant:
—Y qu' es la fló' de la Plana
mon *fill* *extern* estimat!
Be prou qu' ho sab la Pubilla,
prou l' ha sabut ben triá:
¡que be punteja, punteja!
¡que be punteja 'l Ball-pla!

RAMÓN MASIFERN

FLORS D' ADMETLLER

(ÍNTIMAS)

En la silenciosa—calma de la nit
reposa la terra,
en sa tébia sombra—las flors s' entreobren
y al vent s' esbandeixen.

No més de la brisa—lo sospir dolcíssim
dins del espay vibra...
mos ulls afanyosos—que 'l desitj enganya
aprop meu te miran.

Ma veu al cridarte—se pert y ressona
en la calma muda...
y l' oreig que passa—mon front acaricia
y xiulant s' allunya...

*
* *

Quan l' hivern arribi
tot se morirá;
las blavas miosotis
també 's tancarán.

Llaxóns y vidaubas
nascuts al estiu,
s' ajeurán per terra
sobre 'l sol humit.

En tota la plana
no hi haurá cap flor
que ufana conservi
sos brillants colors...

¡Ni una qu' en son cálzer
conservi sa mel!...
Solsament ta boca
guardava 'l seu bés! ..

. . .

Aquest desitj de pau,—hermosa meva,
aquesta soletat—que 'l cor anhela,
aquest entristiment—que migra l' ànima
aquest etern sopor—qu' ofega y mata...
Son ànsias del oblit—del cor qu' adora...
angúnias del amor—que 'l plor esborra.

EDUARD GIRBAL JAUME

RECANSA

Y qu' es trist, ma dolsa amiga,
veure que tot se mustiga
y 'l fajol que també mor,
com se vesteix de tristesa
la bella naturalesa
quan s' atansa la tardor.

Se marceixen las floretas,
no cantan las aurenetas,
ha enmudit lo rossinyol,
las planas restan calladas,
y las llums son esblaymadas,
ni resplandeix gayre 'l sol.

Han passat las diadas bellas
del mes de Maig, igual qu' ellas
se 'n va aquest temps falaguer,
ben aviat la tramontana
per la montanya y la plana
escampará 'l fret primer.

Vindrà la trista hivernada,
 y vora la llar fumada
 á la escalfor del caliu
 endolsirém l' anyoransa
 fent reviure l' esperansa
 contant cosas del estiu.

c. DEVESA

LA MARE MONTANYESA

Perque 'l nin sos ulls acluqui
si n' hi canta de cançons
ipobre mare com refila!
al compás dols del bressol.
La cansó qu' ara li canta
n' es llegat de l' avior,
la cansó parla de comtes
també parla del Pilós.
Al acabar cada estrofa
mira al fill del seu amor
desvetllat allà 'l veu riure
com tot escoltant lo tò,
—¿Que no 't plau eixa cantada,
fillet meu, com no t' adorms?
Si las cançons de la terra
no 't fan pas venir la son
aprop teu restaré muda
puig cantat t' he lo millor.
La llar santa dels meus avis
no 's profana per res nou,
may las modas de Castella
veurán mon payral escó,

si la llet que mamas ara
catalá no 't fés del tot
més valdria no 't fos mare,
més valdria fossis bort.—
Lo noyet plora y suspira
com si 'l moguessin tals mots;
del bressol ella l' aixeca
y se 'l posa en sos genolls.
—Fillet meu de mas entranyas:
be prou que m' ho diu 'l cor;
d' aqueixa llar estimada
no 'n serás profanador,
puig las mares d' eixa terra
may han alletat fills borts.—

IGNASI ROVIRA y COLL

LO COMPROMÍS DE CASP

(TRAVALL PREMIAT EN LOS JOCHS FLORALS D' ENGUANY)

¡Visca Catalunya!

I

La mort del Rey en Martí l' Humá, ocorreguda 'l dia 31 de Maig de any 1410, posá punt final á la dinastia catalana, que comptava d' existencia cinch centurias, y per las circunstancias en que s' esdevingué, marca evidentment lo principi de la fi de la antiga y gloriosa nacionalitat catalana. Per sí sola aquella mort, hauría sigut ben poca cosa; un rey més pera la historia y un altre de nou pera la Confederació catalana-aragonesa. Pero es que en Martí deixava aquesta vida sense successió, y no havent designat qui havia de substituhirlo, perillavan de debó l' ordre, la pau, la prosperitat d' aquella monarquía.

L' únich fill, en efecte, que tenia en Martí de sa esposa María de Luna, portava son mateix nom y era rey de Sicilia, ahont notablement se distingí guanyant la batalla de Sant Luri contra'l vescomte de Narbona á qui 'ls sarts havían proclamat per senyor, augmentant aixís la constant rebelió de la illa de

Sardenya. L'infant Martí, no obstant, morí 'l dia 25 de Juliol en la mateixa Sicília, produhint aquesta desgracia á Catalunya forta sensació, no sols per esser ell l'únic fill del monarca aragonés, si que també per las moltes simpatías que entre'ls catalans s'havía guanyat en la visita que feu á Barcelona poch avans de la seva mort.

Lo rey de Sicília no deixava descendencia llegítima, puig en Frederich, comte de Luna, fill seu, era bort, y encara que son avi, en Martí l'Humá, lo tenia en la seva companyia y de debó l'estimava, las preocupacions injustificadas de sempre vers los fills illegítims, l'esclohían de la successió á la corona aragonesa y feyan que aquesta quedés sense un descendent directe d'en Martí, ja viudo y malalt, y quasi incapás de contraure nou matrimoni.

Ab tot, se cregué necessari que 'l rey aragonés tornés á casarse, com aixís ho feu, plena de dol la seva ánima, ab Margarida de Prades, molt jove y molt bella, segons comptan los historiayres, alguns dels quals se complaühen en pintar aquella situació ab tochs d'un realisme exagerat referent als secrets matrimonials: y semblant sacrifici no doná més resulta que precipitar la mort d'aquell monarca, qui avans del any de son matrimoni baixá á la tomba.

Y no sols en Martí morí sense successió, sinó que 's negá sempre á declarar qui, entre 'ls seus més prop parents, havia d'heretarlo, y aquesta negativa empitjorava la situació política d'aquell fins allavors poderós regne, puig careixia, per altra banda, d'una lley constitutiva que marqués la successió á la corona. Hi havia, es cert, una costúm establerta sobre aquesta materia, pero es veritat que 'ls reys disposavan de la nació com si fos del seu particular patrimoni. En Martí mateix fou rey d'Aragó en virtut de la substitució que feu á son favor, en lo seu últim testament, en Pere del Punyalet.

La corona aragonesa, donchs, á la mort del rey en Martí, se trobá órfana de successor, y com no li faltavan pretenents ab títols més ó menos llegítims, debia aquesta cuestió resoldres, ó per la forsa de las armas entre'ls interessats, ó per una elecció soberana feta per la mateixa nació degudament representada.

Aquest últim medi, més racional y més just que 'l primer, necessitava temps y calma, y la paciencia que generalment no

tenen los pretenents en semblants cassos, y per aixó era de creure que la forsa s' imposaria á la rahó y que 'l nou rey aragonés sería, no 'l que tingués millor dret, sino 'l que tingués més fortuna en lo camp de batalla, com casi sempre en aquesta mena de cuestions havia succehit.

Va esser, emperó un tribunal representatiu de la nació, que obint als pretenents á la corona, decidí sobre tant important assumpto. Lo cas'ell de Casp fou lo punt ahont se reuniren los representants d' Aragó, de Catalunya y de Valencia, proclamant per fí com á rey d' aquella Confederació poderosa, al castellá Ferrán d' Antequera, acte conegut en la historia ab lo nom de *Parlament ó Compromís de Casp*.

Son molts los autors que al parlar d' aquest fet verament notable, s' entussiasman, posant als núvols la discreció y prudencia del Parlament catalá, que fou lo director, aparent al menos, d' aquell assumpto. ¿Pero devém nosaltres entussiasmar-nos? ¿Es que Catalunya pot envanirse d' aquell fet? Lo Parlament de Casp, ab las sevas naturals consecuencias, ¿fou obra de la voluntat nacional?

Aixó es lo que aném á veure, examinant detingudament lo procés d' aquell Compromís, únich que registra en lo seu género la historia patria.

II

No es pas lo nostre objecte historiar punt per punt lo Compromís de Casp, tasca gens difícil, puig no tindríam més que repetir lo consignat per los autors en las sevas obras. Creyém més útil examinar en síntesis aquell fet memorable y demostrar, ab tota la forsa de las nostras conviccions, que 'l Parlament de Casp no pot sostenirse ni baix lo punt de vista jurídic; ni tenint en compte la conveniència y la tradició dels Estats units de la corona aragonesa; que las sevas consecuencias han sigut fatals, fatalíssimas pera Catalunya; y que, lluny d' esser obra de la voluntat nacional, va serho, per lo contrari, d' una intriga diplomática.

No pot sostenirse 'l Compromís de Casp baix lo punt de vista jurídic, en primer lloch, perque la constitució ó nom-

brament del Tribunal y la seva manera de procedir reunixen tals estranyeses y tals defectes que moralment l'inutilisan.

En efecte; tractantse, com se tractava, de la elecció de rey y per lo tant d'un assumpto d'interés general pera tots los Estats de la corona aragonesa, es evident y notori que aquella elecció devia ferse, no per un sol d'aquestos Estats, sino per tots ells á la vegada. Unas Corts com las de Montsó, de caràcter general, haurían sigut, donchs, las indicadas pera entendre de semblant assumpto.

Aixís ha compregué 'l Parlament de Catalunya, existent durant l'interregne, que tingué lloch després de la mort d'en Martí. Aquest Parlament manifestá repetidas vegadas als delegats dels pretenents de la corona que devant d'ell se presentaren, que per sí sol no volia resoldre la cuestió, puig era de competencia de tots los Estats de la confederació catalana-aragonesa; aquest Parlament enviá comissionats als Regnes d'Aragó y Valencia pera que procuressin la reunió dels Parlaments respectius y aquestos ab ell s'entenguessin; lo Parlament catalá, per fi, ab l'objecte de facilitar lo seu pensament, se trasladá de Barcelona á Tortosa, com lloch més proper de Valencia y d'Aragó, aixís com los Parlaments d'aquestas regions ho foren á Vinarós y Alcanyís. Lo pensament de Catalunya sobre aquest punt, es, per lo tant, evidentíssim.

Pero, joh estranyesa! en la sessió que celebrá 'l dia 12 de Febrer del any 1412, ó sia, després d'un any y mitj que bregava pera conseguir unas Corts generals, renunciá de sopte al seu pensament, nombrá una comissió de vint y quatre personas, vuyt de cada un dels tres Brassos, y aquesta comissió per sí sola, tal volta estralimitantse de las sevas facultats, prescindint dels demás Estats de la Confederació, nombrá á nou personas pera que en representació de Catalunya, Aragó y Valencia, decidissen sobre l'assumpto de la successió á la corona.

Aquest cambi radical d'actitut del Parlament catalá en una cuestió de tanta importancia, no es serio, sobre tot si 's té en compte que Catalunya sempre s'havía distingit, no sols per lo seu amor á la justicia, si que també per lo seu constant empenyo en observar totas las formalitats de que la costúm ó la lley rodejavan los actes públichs per insignificants que fos-

sin; y no 's comprén per altra banda, com tot d' un plegat, sense que consi un motiu gros que puga llegitimarho, s' en-comanés la elecció de jutjes, punt capitalíssim de la cuestió que tractava de resoldres, no á unas Corts generals, com fins allavors havia volgut lo Parlament catalá, com era de lley y de justicia, com s' havia fet per altres assumptos de carácter general de molta més importancia; no al mateix Parlament, contituit al capdevall per las foras vivas del país; sino á una Comissió, com si 's tractés de la resolució d' un espedient de importancia secundaria, ó com si 's volgués sortir d' una vegada y de qualsevol manera de la gran cuestió que á tothom preocupava.

Lo nombrament dels jutjes, per lo tant, resulta inverossímil y contrari als desitjos y conviccions de Catalunya y á la costúm de sentit comú fins allavors observada.

De totas maneras foren elegits com á tals: Pere de Sagarri-ga, arquebisbe de Tarragona, Guillem de Vallseca y Bernat de Gualbes, catalans; Domingo Ram, bisbe d' Osca, Berenguer de Bardaixí y Francisco d' Aranda, del ordre de la Car-toixa, aragonesos; y 'ls germans Bonifaci y Vicents Ferrer, religiosos, y Janer Rabassa, valencians.

Mallorca y Sicilia, per consegüent, no estavan represen-tadas, ab tot y que formavan part integrant de la Confedera-ció y que una vegada proclamat lo nou rey, foren cridades pera que com á tal lo regoneguessin. No era, donchs, aquell tribunal, fins dintre 'l seu defecte d' orígen, representant de tots los Estats confederats, y baix aquest punt de vista podria també rebutjarsel.

Pero, apart aixó, lo notable historiador aragonés Zurita atribueix á la Providencia aquell nombrament, puig va do-narse la rara casualitat de que aquestas mateixas nou perso-nas havían sigut també elegidas pel Governador y 'l Justicia d' Aragó, quasi en un mateix temps que la comissió catala-na; y diu aquell autor: «Finalmente aviendose votado por aquellas veinte y cuatro personas, que representavan el Prin-cipado de Cataluña, fueron elegidos por la mayor parte, y nombrados los mismos nueve que se avian elegido por el Governador y Justicia de Aragon, que fue cosa de grande admiracion, que huviese salido tal la eleccion que aquellos dos barones hizieran, no solo de las personas de su congrega-

cion, pero del reyno de Valencia y del principado, que se aceptase por los de su misma nacion, aviendo tanta pasion y diferencia sobre ello entre las partes.»

Nosaltres, en aquesta casualitat, enloch de la má de la Providencia, hi veyém la má de la intriga que, com demostrarem més tart, inspira tot lo del compromís de Casp. Lo Gobernador y 'l Justicia del regne aragonés, donaren la pauta dels que havían d' esser jutjes y la Comissió catalana no feu més que obehirlos. En termes moderns d' aixó 'n diríam un encasillament mitj amagat, y que produhí allavors, com avuy produheix, lo miracle polítich de coneixer l'efecte avans de naixer la causa, de coneixer als elegits avans de ferse las eleccions. Veus aquí explicat tot lo misteri (1). Y com aquells personatjes no eran imparcials, ans al contrari, molt apassionats en l' assumpto de la successió á la corona aragonesa, resulta que 'ls jutjes nombrats tampoch podían obrar imparcialment, puig es tan com natural que participessin de las ideas dels que 'ls havían nombrat. Lo Gobernador y 'l Justicia aragonesos, en efecte, eran partidaris del bando dels Heredias y Urreas, que contra 'ls Lunas lluytavan á mort, pertorbant la tranquil·litat y l'ordre d' aquell regne, qual lluyta s' empenyá més y més ab la mort del arquebisbe de Zaragoza, quefe dels Heredias, á mans de sos contraris, los parcials de don Antoni de Luna. Aquells apoyavan al prenent en Ferrán de Castella, y aquestos, per contraposició, á n' en Jaume d' Urgell. Donat l' antagonisme dels dos bandos, ¿cóm es possible que cap d' ells intervingués de bona fé y ab la imparcialitat necessaria, en l' importantíssim acte de la elecció de jutjes?

Bona mostra d' aquesta imparcialitat es que l' element eclesiástich predominava en aquell tribunal, quan es la veritat que no 's devía resoldre cap cuestió teològica, sino de dret ó de conveniencia pública; que 'l Papa Benet XIII, qual opinió havía d' esser molt atesa per aquell element, era partidari d' en Ferrán de Castella; que en Vicents Ferrer, un dels jutjes y confessor y secretari del Papa, era persona d' extraordinaria respectabilitat, quals opinions eran tingudas com axiomas, ab la casualitat de que 's trobava á Castella, país de

(1) *Historia de Catalunya*, per don Anton de Bofarull.

aquell candidat, en lo moment de la seva elecció; que un altre dels jutjes, en Bonifaci, era germà del mateix Vicents Ferrer, circumstancia que, segons diu en Zurita, causà molta estranyesa; que segons aquest mateix historiador, en Berenguer de Bardaixí, altre dels jutjes, era enemic declarat del comte de Urgell y molt amich del Governador y del Justicia d' Aragó, partidaris, com es sabut, d' en Ferran de Castella; y que un altre jutje, en Bernat de Gualbes, segons en Bofarull, era un dels poch partidaris á Catalunya del pretenent castellá, junt ab altres del mateix apellido. Prenent nota de tot aixó, ¿quina forsa moral poden tenir aquestos jutjes als ulls de tota persona imparcial, ni com es possible que la Providencia intervingués en la seva elecció, com afirman, injuriantla, la majoria dels autors?

Pero seguim al tribunal, camí de Casp, ahont se dirigeix per fallar sobre la important cuestió que se li té encomanada. La primera sessió tingué lloch lo dia 29 de Mars de 1412 y la última 'l dia 28 de Juny següent. Durant aquets tres mesos, los comissionats dels pretenents alegaren devant del tribunal lo que més convenient cregueren á la defensa dels seus respectius drets, no constant aquestas alegacions, ab tot y la seva notoria importancia, en las actas que de tals sessions se conservan. Lo que sí consta es que dels nou jutjes, tantols n' hi havia sis al constituirse 'l tribunal; que fins á la sessió séptima (12 d' Abril) no comparegueren los germans Vicents y Bonifaci Ferrer; y que fins lo dia dinou no estigué present l' altre jutje valenciá, en Janer Rabassa.

Aquest últim, emperó, poca cosa va ferhi, puig á instancia del seu gendre Francisco Perellós, se 'l declará incapacitat pera l' exercici del seu delicat càrrech, quedant aixís una vacant que necessariament debia omplirse. ¿Cóm arreglarho? Sembla lo més natural que nombrés substitut ó successor á n' en Rabassa la mateixa comissió catalana que havia elegit á tots los jutjes. Pero la cosa portava pressa y 'l tribunal, recordant tal volta 'l seu estrany naixement, se cregué ab prou competencia pera arreglarho per sí sol... y nombrá substitut á n' en Pere Bertran, qui á n' als dos dias ja 's trobava en lo Castell de Casp. Los autors fan molts comentaris sobre la incapacitat d' en Rabassa y 'l nomenament d' en Bertran, pero no val la pena. Si 'l Tribunal estranyament estava contituhit,

¿qué hi fá que un de sos membres se tornés boig y un altre hi entrés per una porta falsa? Al capdevall aixó no era més que una consecuencia natural de lo que ja havia succehit. Tals causas tals efectes.

Per fi, al dia següent de la darrera sessió, va publicarse la sentència en la que, sense fonamentarho com era de justicia, se declaró que 'l llegítim rey de la Confederació catalana-aragonesa, era'l pretenent castellá en Ferran d'Antequera. No es certament recomanable la llestesa del tribunal publicant la sentència horas després del últim informe, quan tantas rahons degueren donarse per las parts en defensa dels seus drets; la reflexió y l' estudi, tractantse de tant important asumpto, valía la pena que haguessin sigut una mica més detinguts y reposats. Tampoch és recomanable que aquella sentència no estigués fonamentada, puig era de justicia que 'ls pretenents cayguts sabessin, pel mateix document, lo per qué las sevas alegacions rahonadas no havían sigut atesas. La pressa y 'l misteri son las características del Compromís de Casp y per aquest motiu ni 's fonamentá la sentència, ni 's publicaren las defensas que 'ls candidats feren de sos drets. Y aquestas cosas que faltan, eran tant més de desitjar, en quant, segons esplican los autors, no foren tots los jutjes del mateix parer.

En Zurita ho esplica tot aixó detalladament. Lo primer en donar lo seu vot va ser en Vicents Ferrer, manifestant que al seu entendre en Ferran d' Antequera tenía mellor dret que 'ls demás pretenents, per esser lo més prop parent varó y llegítim, en grau de consanguinitat, del rey en Martí. Los tres jutjes aragonesos, lo valenciá Bonifaci Ferrer y 'l catalá Bernat de Gualbes, *convensuts* per las rahons donadas per en Vicents, en lo seu vot no digueren sino que estavan conformes ab aquestas rahons. En Pere Bertran, espantat per la transcendencia del acte, digué que s' abstenía de votar, puig no havia tingut prou temps, desde la seva arribada á Casp, pera examinar degudament de quina part estava la justicia. L' aquebisbe de Tarragona, si be va dir que en Ferran, consideradas moltes cosas, era 'l més útil pera la governació del regne, ab lo qual sembla que no gosá contradir en absolut la opinió d' en Ferrer, no obstant tingué prou enteresa pera afirmar que en lo seu concepte, per rahó de parentiu ab los reys

aragonesos, los que tenían millor dret eran lo duch de Gandía y en Jaume d' Urgell y que entre aquestos dos debía escullirse 'l qui fos més útil á la República. Per últim, l' altre jutje catalá, en Guillem de Vallseca, va declarar que en lo cas que l' arquebisbe posava, en qual opinió estava conforme, entenía que 'l més útil á la República era en Jaume d' Urgell, qui debía anteposarse al duch de Gandía.

Resulta donchs, que l' element eclesiástich, predominant en lo tribunal, ab una sola y honrosa escepció, l' arquebisbe de Tarragona, doná sos vots al candidat castellá, baix la direcció absorvent d' en Vicents Ferrer, secretari y confessor del Papa, qui, per lo tant, y en últim terme, doná verament la corona á n' en Ferrán d' Antequera; que 'ls vots aragonesos foren pel mateix candidat, obehint aixís al Gobernador y Justicia del seu país, reals y positius electors dels jutjes, com avans havém notat, triomfant d' aquesta manera 'l bando dels Heredias y Urreas que del infant castellá eran partidaris; que dels jutjes valencians, ni cal parlarne, porque 'ls germans Ferrer havían de votar al candidat del Papa, y en Bertrán, si no va tornarse boig com en Rabassa, en cambi va fartarli la energia y la enteresa de carácter, necessarias á tot jutje, pera manifestar quina era la seva opinió; y que 'ls representants de Catalunya, si be dos d' ells tingueren prou valor pera posarse front á front d' en Vicents Ferrer contradiint las sevas opinions, ab tot y trobarse sols en aquell judici, mereixent baix aquest punt de vista tota mena d' elogis, no obstant, en conjunt tal vegada decidiren la elecció á favor d' en Ferrán, puig l' altre jutje catalá, en Bernat de Gualbes, apartantse de sos companys y donant lo seu vot á n' en Vicents Ferrer sense dir lo per qué li donava, lo qual prova una petitesa d' esperit extraordinaria, feu que Catalunya figurés en part entre la majoría, ja representada per Aragó y Valencia, y com que segons la concordia d' Alcanyís, recordada pels autors, pera que la elecció fos válida era necessari que entre 'ls vots de la majoría hi figurés per lo menos un representant de cada una de las tres regions confederadas, resulta evidentment que si en Gualbes hagués seguit á n' als seus companys, Catalunya no hauría figurat entre la majoría y faltant aixís la indicada condició d' aquella concordia, la elecció no haguera sigut válida

y en Ferrán d' Antequera, probablement, may hauria portat sobre son cap la corona aragonesa.

Sia com vulga, lo cert es que 'l Justicia y Gobernador aragonesos estigueren acertats al donar la pauta pera 'l nomenament de jutjes y que gracias á aixó la dinastia castellana s'ensenyorí de la nostra Confederació gloriosa, que per esser molt diferente de la nació castellana, havia de sucumbir més tart no quedantne casi ni rastre.

No, no pot entussiasmarnos lo Compromís de Casp ni la conducta del Parlament de Catalunya, puig enlloch hi veyém lo carácter catalá, ab la seva enteresa sempre franca y noble, ni l' esperit de justicia que sense cap mena de dupte deu animar á totes las causas. Sembla tálment que una má de ferro tenia presonera á la nostra patria, tapats los ulls y 'l cos subjecte, perque tantas cosas passessin. Catalunya en aquest fet está desconeuda. ¿Cóm, donchs, aplaudirlo?

Pero apart tot lo dit, ¿pot tal volta jurídicament sostenirse la sentència donada?

¿Pot aixís lligitimarse 'l Compromís de Casp?

Anémho á veure.

III

Tenia per objecte 'l Compromís de Casp declarar qui tenia millor dret, no precisament á la herencia d'en Martí, sino á la corona aragonesa; aquesta y no 'ls bens particulars de aquell, necessitava d' un successor y aixó era lo que preocupava á la pública opinió únicament. Essent aixís, devían tenirse en compte, pera la declaració d' aquell dret, las lleys reguladoras de la successió general y además una costum may interrompuda que en aquesta materia en part las modificava.

Per virtut d' aquellas lleys, com es de toihom sabut, los descendents á tots los demás parents devían esser preferits, y per lo tant l' hereu de la corona aragonesa era 'l més pròxim descendent del rey aragonés, també més pròxim, ab preferencia absoluta sobre tots los parents colaterals. La costum, avans indicada, consistia en que regia la ley sálica, donchs may una dona ni 'ls seus drets havents, havían ocupat lo trono de

Aragó. Per aixó no foren atesas las rahons que donava en Matheu de Foix pera ocupar la vacant deixada per en Joan I, puig alegava esser marit de la filla d'aquest, na Joana; per aixó aragonesos y valencians s'oposaren ab las armas á la má, á que en Pere IV nombrés procuradora general del regne á sa filla Constansa; y si be es veritat que Petronilla fou reyna d'Aragó, no es menos cert que per lo especialíssim no pot aquest cas citarse com á argument en contra, y es de notar per altra banda, que aquella senyora tantsols era reyna de la antiga y petita monarquía aragonesa.

Ab aquests principis de dret devía, donchs, resoldres lo cas que motivá lo Compromís de Casp. ¿Va ferse d'aquesta manera?

Prescindint per un moment de la mena de vincle de parentiu que 'ls pretenents invocavan, y tenint en compte que 'ls últims reys d'Aragó eran en Martí, en Joan I, en Pere IV, Alfons IV y en Jaume II, aném á veure en quin grau de parentiu, en sentit descendent, se trobavan respecte d'aquests monarcas los aspirants á la corona.

En primer terme deu colocalse á n' en Frederich, comte de Luna, ja que era net d' en Martí l' Humá.

En segon terme, á n' en Lluís, duch de Calabria, donchs era net del rey en Joan I.

En tercer terme, á na Isabel, esposa del comte d' Urgell, puig era filla del rey en Pere IV.

En quart terme, á n' en Ferrán d' Antequera, puig era net per part de mare del mateix rey en Pere IV.

En quint terme, á n' en Jaume, comte d' Urgell, puig era net per part de pare del monarca Alfons IV.

En sisé terme, á n' en Joan, comte de Prades, qui era net, per part de pare, del rey en Jaume II.

Y en últim terme, á en Alfons, duch de Gandía, per esser besnet del mateix Jaume II, també per part de pare.

Si tantsols s'hagués de tenir en compte la proximitat de grau, es induptable que en Frederich, comte de Luna, tenia d' esser lo rey d'Aragó. Pero la seva qualitat de fill bort d' en Martí de Sicilia l'impossibilitava d'obtenir la corona, donchs aixís ho prescrivían las lleys y la costúm del regne.

Tampoch podia serho 'l qui ve en segon terme, ó sia, en Alfons, duch de Calabria, puig lo seu parentiu ab en Joan

venia de la seva mare na Violant, filla d' aquest monarca, y la lley sállica per la costúm establerta, com avans havém dit, feya que 'l seu dret no fos preferent.

Per la mateixa rahó no podia ser reyna la qui ve en terme tercer, ó sia na Isabel, esposa del comte d' Urgell y germana d' en Martí l' Humá.

En lo mateix cas del duch de Calabria set robava en Ferrán d' Antequera, puig aquest, per la seva mare Leonor, era net d' en Pere IV.

Pero sí podia y devia serho 'l qui ve en terme quint ó sia en Jaume, comte d' Urgell, puig era besnet del anterior rey, en Alfons IV, ja que 'l seu pare, en Pere, era fill d' en Jaume, abdós comtes d' Urgell, y aquest últim ho era de dit monarca.

De cap manera podían los altres pretenents invocar millor dret, puig lo comte de Prades y 'l duch de Gandía, descendían de Jaume II, rey més antich, y per consegüent, de més llunyá parentiu.

Queda, per lo tant, demostrat evidentment que 'l rey llegítim d' Aragó era en Jaume, comte d' Urgell.

Pero volém suposar que no pogués invocarse la lley sállica y sí tantsols la proximitat de grau en sentit descendent dels reys aragonesos. En aquest cas lo rey llegítim era, com havém vist, en Lluís, duch de Calabria, net d' en Joan I.

Volém encara suposar més; volém creure que 'l llegítim rey d' Aragó era, no 'l descendent més pròxim del monarca també més pròxim, sino 'l parent més aprop del rey en Martí, prescindint igualment de la lley sállica.

En semblant cas, com també avans havém vist, la corona devia obtenirla la germana, no 'l nebot d' en Martí, la Isabel, no en Ferrán d' Antequera.

De cap manera, donchs, podia l' infant castellá esser rey d' Aragó.

Un autor modern catalá ha volgut justificar la sentència de Casp. Tot dihent que 'l dret romá, allavors en gran predicament, no parla de la costúm catalana sancionadora de la lley sállica, y que aquell dret va esplicarse per los compromissaris de Casp, de la mateixa manera que tothom l' invocava, no obstant y prohibirho una lley d' en Jaume 'l Conqueridor, sosté que dita sentència podia devant de la lley assentarse

sobre motius que respectarà tot home qui haja reflexionat ab seny imparcial l'estat perque passava la ciencia de la humana justícia en lo comensament del segle xv.

No podém estarhi conformes ab aquesta opinió, en primer lloch, perque sia 'l que sia 'l valor científich y 'l predicament del dret romá en aquella época, era un abús manifest que aquest derogués la costúm consabuda, puig cap lley ho autorizava, y sobre un abús, per científich que se 'l consideri, no podía ni devía fonamentarse una sentència tan important com la de Casp; y en segon lloch, perque ja havém demostrat que encara prescindint de la lley sálica, no era en Ferrán qui tenia dret millor, sino 'l duch de Calabria y na Isabel per la línea descendent y na Isabel mateixa per la línea colateral.

Pero si la sentència de Casp no pot sostenirse baix lo punt de vista jurídic, essent ademés digne de censura 'l nomenament dels jutjes, las circunstancias personals de casi tots ells y las rahons que donaren al emetre 'l seu vot, no podém deixar en l'ayre la declaració que feren l'arquebisbe de Tarragona y en Guillelm de Vallseca, referent á que en Ferrán de Antequera, si no tenia més dret que en Jaume d' Urgell, en cambi *era 'l més útil pera la governació del regne*, ab qual utilitat tots los jutjes, menos en Bertrán, qui s'abstingué, hi estigueren conformes.

Nosaltres volém creure piadosament que 'ls dos compromissaris catalans feren aquella salvetat, no per altra rahó, sino per no oposarse en absolut á las pretensions d'en Vicents Ferrer, ánima d'aquell tribunal y representant del Papa Benet. ¿D'ahont resulta, sino, aquella major utilitat del infant castellá?

En Ferrán era foraster y educat en la seva patria, tan diferenta de Catalunya per tots conceptes, que com ho demostraren elocuentment los fets posteriors, la dinastia castellana arruiná totalment aquella Confederació gloriosa. En Jaume d' Urgell, en cambi, era de casa y educat en las costums y lleys de la terra.

De las actas del Parlament catalá no resulta res absolutament en contra de la actitud y conducta observada per en Jaume, desde la mort d'en Martí fins á la sentència de Casp; ans al contrari, constan los seus oferiments pera combatre 'ls perills que amenassavan á Catalunya durant aquell període. No

pot dirse lo mateix d' en Ferrán, puig no sols la viuda d' en Martí, al principi del interregne, avísava al Parlament de que en Ferrán enviava tropas castellanias á Murcia, ab tot y no haverhi guerra; no sols, una altra reyna, donya Violant, declarava certs abusos comesos pels delegats d' alguns pretenents, de lo que tantso's se 'n defensá 'i comte d' Urgell; sino que además aquest se vegé obligat á protestar devant del Parlament de que en Ferrán hagués entrat en territori aragonés ab tropas castellanias.

Los delegats del comte 's presentaren al Parlament ab tota la correcció deguda; y 'ls d' en Ferrán, en cambi, ho feren ab tal orgull y ab tals pretensions, que 'l mateix Parlament tingué de manifestar que 'ls seus guías en aquell assumpto eran Deu y la justicia, dels qui no s' apartaria encara que algun pretenent, per la seva propia autoritat, volgués lo contrari.

Mes, se fan cárrechs al comte per la mort del arquebisbe de Saragossa, quefe dels Heredias, á mans del bando contrari dels Lunas, partidaris aquestos d' en Jaume d' Urgell, aixís com aquells ho eran d' en Ferrán d' Antequera. Pero semblants cárrechs may s' han justificat, d' aquella mort se 'n defensá don Antoni de Luna per medi de carta al Parlament dirigida; y de totes maneres se tractava, no precisament de la mort d' un arquebisbe, sino del quefe d' un dels bandos que pertorbavan la pau d' Aragó, puig ab tal carácter acudí á Almúnia ahont acabá sos dias. Ni en Jaume, donchs, te culpa provada per aquest fet, ni revesteix aquella mort la importancia extraordinaria que s' ha volgut atribuhirli.

No, no podía esser útil als Estats de la corona aragonesa, rubleris de llibertats, un prímpcep de la monarquia castellana avesada á la esclavitut dels seus pobles; may lo principi autoritari, genuinament castellá, podria lligarse armónicament ab lo principi de llibertat que ab tant de respecte per part de tothom, imperava á Catalunya.

S' acusava á n' en Jaume d' Urgell de tenir un carácter belicós y perturbador. Si l' hagués tingut, ó 'l Compromís de Casp hauria sigut una cosa seria y formal, ó no hauria tingut lloch, estalviantnos talvegada la pérdua de las llibertats catalanas. Un carácter belicós, ab las armas á la má hauria posat á rotllo als directors de tanta farsa y comedia. Es verament de sentir que 'l comte d' Urgell, tancant los ulls á tants abusos,

acatés mansament tot lo succehit, y sols se recordés de la seva energia quan ja no hi havia remey. Va pagar massa cara la seva falta, porque ara 'l critiquém. Haventse rebelat contra en Ferrán, ja proclamat rey d' Aragó, tingué de rendirse y humiliarse en la siti de Balaguer, y després de molts anys de presó, perduda ja la seva hisenda, 'l seu nom y la seva familia, va morir vilment assassinat en lo castell de Xátiva ahont presoner se trobava.

La fi del comte d' Urgell, llegítim rey de la corona aragonesa, fou desastrosa. Tirémhi un vel y aném á veure la intriga diplomática que secretament dirigí tot lo del Compromís de Casp.

JOSEPH SORRIBAS y RIERA

(Acabarà.)

A UNAS FLORS

Si jo á cada instant os beso,
si os miro tan amorós,
que fins crech que si heu perdut
vostre natural color
ho devéu, més que á n' al temps,
á mas miradas de foch,
no es pas, marcidas floretas,
que ho fassi per lo que sou,
perque avuy es poca cosa
lo vostre intrínsech valor;
son bon xich més egoistas
mas miradas y petons:
es perque sou pera mí
ferma penyora d' amor
d' aquella que va portarvos
demunt de son cor, un jorn,
eclipsant vostra hermosura
ab la seva com un sol;
puig es més bell que 'l teu, rosa,
de sas galas lo color;
es lo carmí de sos llabis
molt més viu, clavell, que 'l foch;
jamay, lliri, ta puresa
igualá la del seu front,
y es d' una aroma més fina
que totas las flors del mon.

A. FERRER y FERRER

LO COMPROMÍS DE CASP

(Acabament.)

IV

ERA rey d' Aragó en Pere 'l *Ceremoniós*, quan á consecuencia de la elecció de successor al Papa Gregori XI, nasqué un cisma que pertorbá fundament á la Iglesia católica. Los mateixos cardenals que elegiren á Urbá VI, alegant que se 'ls havia cohibit ab fortas amenassas al donarli 'ls seus vots, proclamaren un altre Papa ab lo nom de Climent VII, que va fixar la seva residència á Avinyó.

Creyantse 'ls dos Papas igualment llegítims, tot lo seu empenyo, com era natural, era buscar fortas adhesions per part dels Estats cristians y 'l d' Avinyó devia procurar principalment, no sols la de Fransa, que ja tenia, si que també la dels Estats vehins, Aragó y Castella, que en aquella cuestió permaneixían neutrals.

Un dels cardenals més entesos del Papa d' Avinyó, era en Pere de Luna, home de gran talent, fill d' Aragó, militar en la seva joventut y que en pochs anys havia conquistat ab los seus mérits la dignitat de cardenal que li conferí Gregori XI.

Ningú més indicat que en Luna pera treballar la sumissió y acatament á son amo y senyor d' aquellas duas nacions vehinas, y en efecte li confia aquest encàrrech lo Papa Climent VII, y si be 'l rey d' Aragó permanesqué fidel á la seva neutralitat, pogué 'l cardenal conseguir que 'l de Castella se declarés partidari d' aquell Papa. Durant la seva estada á Catalunya, conegué al jove Vicents Ferrer, de qui va prendre de tal modo per lo seu talent y elocuencia, que desde llavors fou lo seu company inseparable y més endavant lo seu amich y conseller íntim.

L' astut cardenal continuá treballant als pobles de la corona d' Aragó y de tal manera devía ferho, que 'l successor d' en Pere IV, lo seu fill en Joan I, tan bon punt fou proclamat rey, declará que 'l Papa llegítim era 'l d' Avinyó y tan consensuts devían estar aquells pobles d' aquesta llegitimitat, tant bé devía prepararlos lo cardenal Luna, que la Confederació catalana-aragonesa fins á última hora sostingué ab fanatisme al successor d' en Climent VII, ab tot y haverlo abandonat y fet la guerra las nacions francesa y castellana.

Aixís, efectivament, succehí, quan mort en Climent y proclamat Papa 'l mateix cardenal Luna ab lo nom de Benet XIII, tingué aquest de refugiar-se al territori de la confederació, abandonat quasi de tothom, ab tot y la seva extraordinaria diplomacia, ab tot y las elocuentes defenses d' en Vicents Ferrer, pero sostingut per la corona aragonesa ab tanta més fermesa quant més gran era la seva desgracia, ja per efecte particular al fill de la terra, ja per convicció, ja per odi á Fransa, ja, com es lo més provable, per las tres cosas á la vegada.

En semblant estat se trobava 'l Papa d' Avinyó en los últims temps del regnat d' en Martí l' Humá, y quan s' acostavan las cuestiones que devían més tart resoldres ab lo Compromís de Casp, y no cal dir si á n' en Benet XIII la cuestió del successor á la corona devía interessarli, puig si 'l regne de Aragó l' abandonava, la seva causa no tenía salvació possible. De consegüent, podia presentar aquell delicat assumpto, pera la seva resolució, dos aspectes: la conveniencia particular del Papa y la conveniencia de la Confederació; y encara que aquests dos aspectes era possible que armónicament se lli-guessin, resultaren, per desgracia, contradictoris en realitat,

no en apariència, y un dels dos, per lo tant, devia obtenir la victòria.

Y en efecte; un dels pretenents á la corona, 'l més lligítim, lo més convenient á la nació, en Jaume d' Urgell, no tenia ab en Benet grans simpatías per rahó dels bandos aragonesos ab los quals aquells dos personatjes hi estavan més ó menos embolicats; y per aquest motiu no podia 'l Papa tenir ab lo comte grans confiansas de que una vegada rey, seguís obehintlo. Los altres pretenents de rassa catalana eran, baix aquest punt de vista, ductosos, si be de totes maneres era de creure que no s'apartarian de la política seguida per en Martí en la cuestió religiosa. Pero l' altre pretenent, en Ferrán de Antequera, si be era 'l que menos convenia á la corona aragonesa, tenia, ab tot, pera 'ls interessos del Papa, una grossa ventatja sobre tots los demés, y era aquesta que si en Benet ab la seva diplomacia conseguia que l' infant castellá fos rey d' Aragó, no sols aquest regne, sino també 'l de Castella, del qual aquell n' era Regent, casi bé ab seguretat que tindrían com á lligítim al Papa d' Avinyó, encara que no fos més que per agraïment als treballs d' en Benet XIII.

En Ferrán, donchs, era 'l candidat que més convenia als interessos del Papa y 'l menos indicat pera 'l país; en Jaume d' Urgell, per lo contrari, era 'l candidat á qui la lley y la utilitat pública afavorian, pero 'l menos convenient per aquell Pontífice.

Veus aquí com aquets candidats representavan los dos aspectes antitétichs de la cuestió que devia resoldres, que si no eran públichs y notoris no per aixó eran menos certs y que á bon segur no escaparen al clar talent del Papa Benet.

Posat l' assumpto en aquest terreny, cal preguntar: ¿pero es que 'l Papa intrigá realment pera que fos elegit en Ferrán d' Antequera? Si ben alt no ho diguessen lo resultat del Parlament de Casp, la necessitat en que 's trobava en Benet de conservar la tiara, ja quasi del tot enfonzada, y la facilitat que tenia pera ferho, nascuda de la seva alta gerarquia defensiva y sostinguda per aquell regne, ho provarian evidentment diversos fets que la historia consigna, ab los quals se comprenen perfectament totes aquellas estranyesas é ilegalitats que omplen tot lo procés d'aquell célebre compromís que tirá per terra la grandiositat de la patria catalana.

Aixó no vol dir que 'l Papa obrés descaradament á favor de determinat candidat, puig li convenia fer bona cara á tothom y no crearse enemichs, que podrian destorbarli tots los seus plans. La diplomacia, no la franquesa, fou l' arma que escullí pera triomfar en tota la línea, arma per altra banda, que sabia manejarla com á bon mestre.

Observis, per de prompte, un fet que no deixa de tenir importancia. En Martí l' Humá no podia ignorar que si moria sense designar successor á la corona, era quasi segur un conflicte. ¿Per qué no va ferho? ¿Per qué 'l Papa que tanta influencia tenia, no 'l convencé de la necessitat de designarlo? Aixó es un misteri que tantsols pot esplicarse suposant que 'l Papa sabia quina era la preferencia que 'l rey tenia respecte al successor y que aquest no era 'l que secretament ell volia. Aixís s' explica be que 'l Papa no s' hi empenyés en que tal declaració fos feta; ans al contrari, que procurés que en Martí morís sense declarar la seva voluntat.

Mesos avans de la mort del rey, lo Papa havia ja pronosticat en acte solempne, que la successió á la corona se decidiria, no per las armas, sino per rahons d'igualtat y de justicia, ab lo qual venia á dirse que no seria 'l monarca qui fallaria sobre l' assumpto. Aquest pronóstich del Papa, altament significatiu, confirma lo que avans havém manifestat, ó sia, que en Benet no volia que en Martí digués quina era la seva voluntat, y ademés sembla una ordre, puig s' aná cumplint al peu de la lletra. Ab aixó s' explica una altra anomalia. Lo mateix dia de la mort del rey, lo conseller en cap Ferrer de Gualbes, acompanyat d'un notari, com á delegat de las Corts, allavors reunidas, preguntá al monarca si volia que després de la seva mort fos hereu de la corona aquell á qui li assistís la justicia, y d' aquesta pregunta, aixís com del *Sí* que respongué en Martí, se 'n aixecá una acta notarial. ¿Per qué aquellas Corts, tant gelosas en altrás ocasions de la felicitat de la nació, enloch de dita innocent pregunta, que al capdevall res havia de resoldre, no exigiren del rey que designés lo seu successor, ja que aixís s' evitava 'l conflicte verament nacional que tothom preveya y temia? Las Corts, ó res havian de fer sobre aquest particular, ó tenian necessitat d' obrar ab energia. Tal com ho feren, no sembla sino que únicament

se tractava de confirmar y robustir lo pronóstich d'en Benet XIII.

Notis ara, per altra banda, que 'l conseller encarregat de formular aquella pregunta porta 'l mateix apellido que 'l únich compromissari catalá que doná 'l seu vot á n' en Ferrán d' Antequera.

Aixís, donchs, morí en Martí tal com en Benet volía, qual pronóstich quedá confirmat ab lo sí del monarca á la pregunta del conseller de Barcelona.

Pero 'l Papa, després d' aquesta victoria, no tindria encara la seguretat de la elecció del infant castellá. Conveníali, donchs, donar llargas al assumpto y veure entretant de quina manera devían las cosas prepararse. De llargas n' hi hagué y de sobras. Los bandos d' Aragó y Valencia dificultavan la reunió dels respectius Parlaments y en lo de Catalunya, reunít ja desde 'ls primers moments, se promovían cada dia tals discussions estranyas á la cuestió capital, que caminava á pas de tortuga. En Benet, lluny de procurar que tals dificultats desapareguessin, cosa que no havia de serli difícil, no trobava malament que l' arquebisbe de Zaragoza fos lo cap d' un dels bandos aragonesos, al contrari, simpatisava ab lo seu modo de procedir, y consentía y tal vegada secretament manava que l' element eclesiástich de Catalunya faltés sistemàticament á las sessions del Parlament catalá, com en realitat hi faltava, ab lo qual la resolució dels assumptos era gayre bé impossible.

Pero la gran habilitat del Papa Benet consistí en fer per manera que la elecció dels compromissaris sortís, no d' unas Corts generals del regne, sino d' una insignificant comissió del Parlament de Catalunya. Era molt més fácil tenir á las sevas ordres á la majoria de las vint y quatre personas que formavan aquella célebre comissió, no pas á las Corts generals constituïdas per los estaments de cada una de las regions confederadas. Per aixó 'l Papa, prenent peu de que l' assumpto principal may ni may se resolía y que passant inútilment mesos y mesos, tothom s' aburría y 's cansava, aconsellá al Parlament de Catalunya per medi d' un escrit molt falaguer, que sortís del pas de cualsevol manera, puig tan llarch interregne era esposat á gravíssimas complicacions. Poch temps després d' aquest consell, ¡ tanta va esser la seva

forsa!, quedá nombrada aquella comissió elegidora dels compromissaris, verdader cop d' Estat que acabá d' una vegada ab tots los entrebanchs que s' oposavan á la reunió de las Corts generals del regne.

Be pot dirse que després d' aixó la diplomacia papal havia triomfat en tota la línea. Entre 'ls compromissaris hi havia en Vicents Ferrer, confessor y secretari d' en Benet, persona de gran renóm y home, en fí, que segons avans havém vist, portá la batuta en tot lo de Casp, fins al estrém de que tantsols tres dels jutjes parlaren en contra, encara que ab certs miraments, de las sevas pretensions. Per aquest motiu, tots los autors diuen que en Ferrer doná la corona d' Aragó á n' en Ferrán d' Antequera.

¿Pot ara esplicarse lo per qué l' infant castellá, ab tot y las desventatjas que tenia, obtingué á son favor la sentència de Casp?

Aquesta, en resúm, si per un costat doná nou coratje al cisma religiós, escandalitzant al mon católich, entronisá á Catalunya la dinastía castellana, que al capdevall havia de posar fí á la Confederació catalana-aragonesa. Ni la Iglesia ni Catalunya, per consegüent, poden estar agrahidas al célebre Compromís que 'ns ocupa.

¿Cóm es possible, donchs, que alguns fills d' aquesta terra malmetin lo seu talent pera defensarlo y digan y cregan que la Providencia va inspirarlo?

En Vicents Ferrer, avuy sant, va equivocar-se al defensar al anti papa Benet XIII y aquest, tot procurant la conservació de la tiara, va arruïnar-nos. ¡Quí ho havia de dir! Lo cisma religiós, sols per espay d' alguns anys perjudicá á la Iglesia católica, y en cambi ferí de mort, ab lo Compromís de Casp, á la gran Confederació catalana-aragonesa.

No hi tením cap dupte: en Benet, aprofitantse de la gran influencia que tenia, ab la seva diplomacia posá sobre 'l cap d' en Ferrán la corona aragonesa, y 'l poble, remat mansís-sim, tot seguint las petjadas del que creya 'l seu pastor, va trobar-se de cop y volta dintre la gola del llop que ab instints de fera va destrossarlo.

V

Aném á concloure. Lo rey en Martí, com si presentís los successos que havían de realisar-se després de la seva mort, en las Corts tingudas á Perpinyá en 1405 digué que cap poble en la terra disfrutava de tantas llibertats com Catalunya, per qual motiu son renom era universal. Aquest elogi ja no havia de repetir-se may més. Als monarcas de la dinastia castellana, aquí portats per la sentència de Casp, los hi feren nosa tantas llibertats y las minvaren y las destruhiren. Ab los ayres de la nostra terra, tota llibertat, tota expansió, no hi podían respirar aquells monarcas vinguts d' una terra forastera ahont l' autoritarisme absorbent tenia avesats als seus pobles á una esclavitut aquí desconeguda. Per aixó un notable historiador ha dit, parlant de la elecció d' en Ferrán d' Antequera, *que se temia ver en él un ánimo tan altivo y grande que no sufriría el reynar á la costumbre de los Reyes pasados y que en el regimiento de sus provincias regia* (se refereix á Castella) *no sólo con autoridad, pero con mando, é imperio soberano sobre los suyos.*

Aquest *mando é imperio soberano* á Catalunya no se 'l coneixia, puig los reys, ab tota sa reialesa, avans d' esser reconeguts, devían jurar las lleys de la terra y molt sovint lo seu poder devía doblegarse ab lo pes de la autonomia que era la ánima de la Confederació catalana-aragonesa.

Ab aixó y tenint en compte la altivesa del caràcter castellá, sempre diferent del de Catalunya, com aixís ho diu l' autor de *La fi del comte d' Urgell*, escriptor del sigle xv, anava á comensarse una lluyta ferma entre 'ls principis d'autoritat y llibertat, aquí fins allavoras perfectament agermanats per la nostra especial política, y ab ella Catalunya y 'ls demés Estats de la Confederació, comensaren á devallar de la altura considerable en que 's trobavan, poch á poch, disputantse 'l terreno pam á pam, vessant á dolls la sanch generosa, omplint la historia ab los noms d' héroes y mártirs, pero baixant baixant d' aquella altura fins arribar al fons y caure sota 'ls peus feixuchs del autoritarisme despòtich que xafá, esmicolantlas, las nostras antigas y gloriosas llibertats.

En lo pecat de Casp hi havém trobat amarguíssima penitència. Pesa avuy sobre nostres caps lo Madrid oficial, planta desconeguda en la nostra terra, fossar comú de totas las llibertats espanyolas, ahont jauhen soterradas las energías heróycas dels Fivallers, Clarís, Casanovas y altres héroes catalans, que arreu brotaren dels entussiasmes per la llibertat y per la patria menyspreuadas, los esforços verament titánichs dels catalans en las sevas lluytas contra 'ls reys, en temps de Joan II, d'en Felip IV y Felip V, successors donats als Berenguers per los compromisarís de Casp; las energías dels aragonesos caygudas als peus d'en Felip II y Felip V; las dels valencians en temps d'aquest últim monarca; y fins las dels mateixos castellans, que ab tot y la seva poca llibertat de sempre, no pogueren resistir la tiranía del rey Carles I. Madrid es la negació de totas las antigas llibertats espanyolas, un monument aixecat á la memoria de tanta desolació y ruina.

Y per lo que respecta á la Confederació catalana-aragonesa, lo primer granet d'arena portat á semblant monument va esser l'entronisament á la mateixa de la dinastía castellana. No era per lo seu carácter aquella monarquía fraccionada, y per aixó, contra 'l mateix Ferrán d'Antequera, tingué de protestar enérgicament la municipalitat barcelonina representada per en Fivaller, pera ferli entendre que fins las lleys locals obligavan al monarca, y las Corts, responnent á la altivesa del rey al demanar certas cosas, li feren present que 'l complaurían, no per las causas y rahons per ell esposadas, sino perque aixís lliurement ho volían, graciosament, sense obligació de cap mena.

L' Alfons V, son successor, ab la seva política aventurera, mes va preocuparse dels desordres de Castella y de la conquesta de Nápoli que no pas dels seus regnes, ab tot y las protestas de las Corts catalanas y de que 'ls bandos pertorbavan la pau y tranquil·litat públicas.

Pero quan esclatá la desgracia que sobre la Confederació pesava, fou en lo regnat d'en Joan II, contra qui sostingueren los catalans una guerra que durá dotze anys, primer alsament de Catalunya pera la conservació de las sevas llibertats bojament compromesas per lo Parlament de Casp; y com si ab aquest succés grandíós no n' hi hagués prou, mentres la guerra estava encesa, lo primogénit Ferrán contragué matri-

moni ab Isabel de Castella, ab tan humiliants condicions per la corona aragonesa, que desde allavoras aquesta semblá de calitat inferior, ab tó de mofa se li digué *coronilla* y aná preparant aquell casament la confusió de las duas coronas que temps á venir havía de portarnos á la actual centralisació absoluta ab la ridícula preponderancia castellana.

Avuy, de la Confederació catalana aragonesa no 'n queda ni rastre; Catalunya ha perdut la seva antiga personalitat; y fins la política castellana del *mando é imperio soberano*, nos ha fet perdre bona part dels territoris que tenia la corona aragonesa al contraure matrimoni 'ls anomenats reys catòlics, bon xich més estesos que 'ls de la corona de Castella. No hi ha dubte que la sentència de Casp, de mort ha sigut pera nostra patria. Prop de cinch centurias han passat desde la proclamació d'en Ferrán d' Antequera y la tristesa que dona la història de tan llarch període, en part se compensa contemplant l'actual desvetllament de Catalunya que ab afany treballa pera refer la seva personalitat perduda.

Si algun dia 'l cap del Estat espanyol, dirigintse á unas Corts catalanas, pogués repetir, dintre de las idees modernes, las paraulas que digué en Martí l' Humá en las del any 1405, avans recordadas, estarian d' enhorabona la ciencia, 'l progrés y 'l benestar no sols de Catalunya, sino de tot Espanya, puig aixó voldria dir que la sentència de Casp ha sigut revisada, que s' han fet bossins de la centralisació política engendrada per aquella, y que la nostra patria catalana, tornantse jove, segueix altra volta 'l camí obert per la seva antiga autonomia, únich remey que al nostre entendre pot curar la gravíssima ferida que 'l Compromís de Casp va inferir á Catalunya.

JOSEPH SORRIBAS y RIERA

VORA LA MAR

Onada darrera onada
—va dir l'aymant á l'aymada—
que bonich es lo mar blau,
vritat amor que t'agrada
quan la tarde fresca cau?...

Molt! contestá ella calmosa
guaytant la platja escumosa
com un blanch plantell de llírs.
Que t'estimo, dona hermosa!...
y's van sentir dos sospirs...

Y l'aymant á n' á l'aymada
lí va fer una besada
y l'aymada á n' el aymant
lí va dir: ¡T'estimo tant!...

Y á flor d'ayga neguitosa
va sortir la lluna hermosa
d'un color vermell de foch
y enlayrantse magestuosa
va pujar á poch á poch.

Va pujar com hostia santa
per la gran volta brillanta...
Y 'ls aymants de brasset tota la nit
l'adoraren en mitj del cel florit.

¡Qu' es hermosa la nit ¡Quánta poesía
la terra vessa arreu!
¡Qué bell es tot! ¡Qué bell, ma dolsa aymía
ho veig tot aprop teu!

Refila 'l rossinyol en l' enramada
sas més bellas cansons,
l' oreig bressa las flors, y sa alenada
s' emporta ab sos petons!

En tos ulls se reflexan las estrellas
qu' enjoyan l' infinit;
no 'ls he pas vist com ara may tan bellas;
¡cóm brillan eixa nit!

Y brillan per tothom, á tots la envían
sa argentada claror;
mes lo brill de tos ulls que amor somnían
ningú 'l reb més que jo.

Tothom pot aspirarla l' alenada
del perfumat ambient;
l' ayre de ton respir, ma bella aymada,
es per mí solsament.

Tothom pot escoltarlas las passadas
que canta 'l rossinyol;
tas paraulas d'amor apassionadas...
¡son totes per mí sol!

Y ho fa qu' es per tothom la nit serena,
á tots la don' l' estiu;
mes l' amor que 'ns uneix y que 'ns alena
qu' ets per mí sol, me diu.

F. BALARI

ÍNTIMA

Vaig jurar que res diria
á ningú de mon amor,
y avuy casi tot lo poble
sab que jo t' estimo molt.

La boca l' he dominada,
pero la mirada no;
y ella ha sigut qui, indiscreta,
ho ha revelat á tothom.

Pro encar' que molts enrahonin
fins ab exageració,
no han de donarte quimera
las sevas murmuracions.

¿Qué saben, los infelissos,
qué saben ells del amor
ni dels dolsos plahers de l' ànima
ni dels sentiments del cor?...

Déixals, donchs, parlar, Julieta,
y no't donguin desconsol,
puig las més de las vegadas
ó totes sens excepció
es la enveja qui murmura,
y la enveja no te cor.

A. FERRER Y FERRER

AHIR Y DEMÁ

Per entre 'l verdissám—sota d' una alba,
que es la casa payral—de la niuhada,
la garsa á sos fillets—gelosa guarda,
donantlos son escalf—com bona mare.
Un baylet joganer—que guarda cabras,
y corre pels torrents—com una dayna,
ja va flayrar lo niu,—fa una setmana
y 'l poguerlo abastar—sab ell quant tarda.
Lo dia ha arribat ja;—l' alé aguantantse
¡ab quin goig á lo niu—pega grapada!
La vella que comprén—que má profana
furga cercant la presa—entre 'l brancatje,
prepáras ab lo bech,—y bat las alas
per defensar sos fills—del baylet lladre.
Molt decidit aquest—no s' encaparra
trau de son lloch lo niu,—pega gambada
tot mostrant en sa má—rogenca nafra,
y xuclantse la sanch—son puny enlayra
¡mal llamp i' hagués partit—diu, vella rara!
Lo niu te emparaulat—á un aucellayre.
Dels quartos que 'n traurá—tot passejantse
contemplará fumant—ballar sardanas.

*
* *

Lo poble revoltat—en mitj la plassa
se bat desesperat—per una causa.
Espitregat, polsós,—contret de cara,
irat y flastomant,—mitj escolantse
veuréu fet home ja,—qui niu cercava
atravessat son pit—per una bala.

.

Lo mon giravoltant,—tot, tot ho cambia;
si als uns los torna sants,—á altres diables.
Nostre home avuy lluytant—ab entussiasme
als crits de llibertat!—la mort trobava.

ANTONI MAS Y CASANOVAS

